

מקראות – יתרו

חידושים בעקבות הספר

הקדמה – יואל בן-נון

הדיון במקראות לפרשת יתרו במדור 'דרישה בתורה' (עמ' 33-39), ובמדור 'בינה בתורה' (עמ' 71-76), על זמן בואו של יתרו, ועל מבנה הפרשה (בעקבות רש"י), הניב פרי חשוב ומעניין מתוך ניתוח ה'בחינות' הסגנוני, שמציע אמיתי גרוסברגר משיבת הר-עציון; ניתוח זה מחזק מאד את פירושו הייחודי של רש"י (בעקבות מדרש ההלכה), שחילק את הפרק לשני חלקים, חלקו הראשון קודם למעמד הר סיני, וחלקו השני מאוחר למעמד ("ויהי ממחרת" – מוצאי יום הכיפורים היה... ממחרת ודתו [של משה] מן ההר'), ועם זה גם מצביע על כך, שהמעבר הוא מדורג (מפסוק י עד יב). לניתוח סגנוני זה יש (לדעת) משמעות רבה ביחס להבנת ה'בחינות' בלשון התורה, שהן דווקא משתלבות זו בזו, ומשלימות זו את זו.

אמיתי גרוסברגר

ביקור יתרו – מתי?

ניתוח סגנוני

כידוע, נחלקו הפרשנים בשאלה מתי הגיע יתרו אל משה. לפני מעמד הר סיני, וכסדר הפסוקים, או שמא לאחר מעמד הר סיני, ובהתאם לכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה"¹.

בשאלה זו נקט רש"י את העמדה שיש לחלק את סיפור הגעת יתרו לשני חלקים, כשהחלק הראשון (פס' א-יב) מתרחש בטרם מעמד הר סיני, והחלק השני לאחריו (פס' יג-כז).

כפי שהסביר הרב יואל בן-נון² – אם נעמיק בקריאת הפסוקים, נגלה כי הם תומכים את שיטתו של רש"י בצורה יוצאת מן הכלל, שכן כל ההוכחות להקדמת הגעת יתרו לפני מתן תורה מופיעות במחצית הראשונה, וכל הראיות לאיחור הגעתו מופיעות במחצית השנייה.

על כך יש להוסיף: ההוכחות לפיצול זה נמצאות לא רק במישור הענייני-תוכני, אלא גם במישור הספרותי. בעוד במחצית הראשונה של הסיפור מכונה חותנו של משה 'יתרו חותן משה' - במחצית השנייה הוא קרוי באורח קבע 'חותן משה' בלבד. בעוד במחצית הראשונה מכונה הקב"ה לרוב בשם ה' (לעיתים יחד עם שם 'אלהים'), במחציתו השנייה הוא מוזכר רק בשם 'אלהים'³; בעוד במחצית הראשונה מכונים בני-ישראל (כמעט תמיד) בשם 'ישראל', במחצית השנייה (מפס' יג), הם מכונים (כמעט תמיד) 'העם'. נציג שינויים אלה בטבלה (כל צמד מסומן בצורה אחרת):

¹ התנאים במכילתא (מכילתא דרבי ישמעאל, מסכתא דעמלק פרשה ג' עמ' 188) חלוקים בנושא זה: ר' יהושע ור' אליעזר הבינו שיתרו בא קודם מתן תורה, ורבי אלעזר המודעי סבר שבא לאחר מכן. בצורה דומה חלוקים על כך אמוראים - ר' חייא ור' יהושע בן לוי (זבחים קט"ז, א; ירושלמי מגילה פ"א הלכה י"א), וכן גם פרשניו הראשונים: ראב"ע ורשב"ם טוענים שיתרו הגיע לאחר מתן תורה, ואילו רמב"ן הסביר את כל הפרשה על סדר התורה, ולכן יתרו בא קודם מתן תורה; ראו בהרחבה את פריסת המקורות אצל הרב שאול ברוכי (מקראות לפרשת יתרו – עיון רב תחומי בתורה, עמודים 33-39), ובדבריו של הרב יואל בן-נון שם (עמודים 71-76).

² במקראות לפרשת יתרו, שצוינו בסוף הערה 1.

³ פרשנים רבים הצביעו על החילופים בשמות ה'אלהים' בפרשה זו. מבין פרשניו הראשונים, יש להצביע בעיקר על ראב"ע (על י"ח, יב): "ויקרא יתרו... עלה וזבחים לאלהים. וטעם לאלהים, כי עתה יחל להיות לו השם הנכבד לאלהים"; ועל רמב"ן (על י"ח, יג): "ואמר יעלה וזבחים לאלהים (י"ח, יב), בעבור שיתרו עדיין לא ידע ה', כי משה אמר יאָפֶר עֵשֶׂה ה' לְפָרְעָה וּלְמִצְרַיִם... וַיִּצְלַח ה' לְעֵלֵי פֶסוּק ח), אבל יתרו הקריב לאלהים, וככה לא ימצא בכל הקרבנות שבתורת כהנים, כאשר אפשר בע"ה (ויקרא א', ט); וכן 'פי' בלא אלי העם לדרש אלהים', (הודעתני את חסי האלהים (להלן פס' טו, טז), דברי משה לחמיו. ויתכן שאמר לו כן בעבור 'פי' המִשְׁפָּט לאלהים הואי (דברים א', יז), כמו שמזכיר רבותינו תמיד 'אלהים זו מדת הדין' (בראשית-רבה פרשה ע"ג, ג). וראו גם דברי ר"י אברבנאל (על י"ח, יג, ד"ה 'מדוע אתה יושב לבדך'): "והנה זכר משה תמיד שם אלהים בדבריו 'לדרש אלהים' יאת חסי האלהים, ולא זכר השם המיוחד לפי שהיה שגור בפי יתרו שם אלהים, וגם ענין המשפט והדין הוא מיוחס לשם אלהים 'פי' המִשְׁפָּט לאלהים הואי". כך גם בדברי פרשנים נוספים כרבינו בחיי (על פס' יב, טו, ד"ה ויקח יתרו); אברבנאל (שם, בפתרון השאלות, לפני פס' יג); ר"מ אלשיך (השאלה הראשונה והרביעית, ותשובתו בהמשך שם); כלי-יקר (על פס' א, יב); הכתב והקבלה (על פס' יב); רש"ר הירש (על פס' יב); ומלב"ם (על פס' א, ח).

<p>(יב) וַיִּקַּח יְתָרוֹ חֵתָן מֹשֶׁה עִלָּה וַיִּזְבְּחִים לַאֱלֹהִים וַיָּבֵא אֹהֶרֶן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַכֵּל לֶחֶם עִם חֵתָן מֹשֶׁה לִפְנֵי הַאֱלֹהִים: (יג) וַיְהִי מִמִּחְרַת וַיָּשֵׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֶּקֶר עַד הָעֶרֶב: (יד) וַיֵּרָא חֵתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מַה הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מֵדוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבִדְדָךְ וְכָל הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן הַבֶּקֶר עַד הָעֶרֶב: (טו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֵתָנוֹ כִּי יָבֵא אֵלַי הָעָם לְדַרְשׁ אֱלֹהִים: (טז) כִּי יְהִיֶה לָהֶם דְּבָר בָּא אֵלַי וְשֹׁפְטֵי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הַאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרֹתָיו: (יז) וַיֹּאמֶר חֵתָן מֹשֶׁה אֲלֵיו לֹא טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה: (יח) נָבֵל תִּבֶּל גַּם אַתָּה גַּם הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי כָבֵד מִמֶּךָ הַדְּבָר לֹא תוּכַל עֲשׂוֹהוּ לְבִדְדָךְ: (יט) עַתָּה שָׁמַע בְּקִלִּי אִיעָצָךְ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הִיָּה אַתָּה לָעָם מוֹל הַאֱלֹהִים וְהִבֵּאתָ אֶתָּה אֶת הַדְּבָרִים אֶל הַאֱלֹהִים: (כ) וְהִזְהַרְתָּה אֶתָּה אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדְּרָךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן: (כא) וְאַתָּה תִּחְזֶה מִכָּל הָעָם אֲנָשֵׁי חֵיל יִרְאִי אֱלֹהִים אֲנָשֵׁי אֲמֹת שְׂנֵאֵי בְצַע וְשִׁמְתָה עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת: (כב) וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל הַדְּבָר הַגָּדֹל לְבִיאוֹ אֵלֶיךָ וְכָל הַדְּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְּטוּ הֵם וְהִקַּל מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ: (כג) אִם אַתָּה הַדְּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוָּךְ אֱלֹהִים וַיְכַלְתָּ עִמָּךְ וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מִקְמוֹ לְבֹא בְשָׁלוֹם: (כד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֵתָנוֹ וַיַּעַשׂ כָּל אֲשֶׁר אָמַר: (כה) וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אֲנָשֵׁי חֵיל מִכָּל יִשְׂרָאֵל⁴ וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת: (כו) וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת אֶת הַדְּבָר הַקָּטָן לְבִיאוֹן אֶל מֹשֶׁה וְכָל הַדְּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְּטוּ הֵם: (כז) וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חֵתָנוֹ וַיִּלְךְ לוֹ אֶל אֲרָצוֹ:</p>	<p>(א) וַיִּשְׁמַע יְתָרוֹ כִּהֵן מִדְּוֵן חֵתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עֹשֶׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עִמּוֹ כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: (ב) וַיִּקַּח יְתָרוֹ חֵתָן מֹשֶׁה אֶת צִפְרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחֵר שְׁלוּחִיָּה: (ג) וְאֶת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שָׁם הֶאֱחָד גְּרָשָׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נְכַרְיָה: (ד) וְשָׁם הֶאֱחָד אֶלְיָעֶזֶר כִּי אֶ-לֵהִי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיִּצְלַנִּי מִחֶרֶב פְּרָעָה: (ה) וַיָּבֵא יְתָרוֹ חֵתָן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל מֹשֶׁה אֶל הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֲנֵה שָׁם הָרַ הַאֱלֹהִים: (ו) וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה אָנֹכִי חֵתָנְךָ יְתָרוֹ בָּא אֵלַיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיךָ עִמָּה: (ז) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְיַת חֵתָנוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיִּשָּׂק לוֹ וַיִּשְׂאַלוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֵאוּ הָאֱהָלָה: (ח) וַיִּסְפָּר מֹשֶׁה לְחֵתָנוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר עֹשֶׂה ה' לְפָרְעָה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַתְּלַאָּה אֲשֶׁר מִצְרַיִם בְּדָרְךָ וַיִּצְלַם ה': (ט) וַיַּחֲדָ יְתָרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עֹשֶׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוּ מִיַּד מִצְרַיִם: (י) וַיֹּאמֶר יְתָרוֹ בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פְּרָעָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת הָעָם מִיַּתְחַת יַד מִצְרַיִם: (יא) עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הַאֱלֹהִים⁴ כִּי בַדְּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם:</p>
---	---

חשוב לשים לב בניתוח הסגנוני, כי המחצית איננה נחתכת בדיוק בפסוק יב, אלא יש שינוי הדרגתי החל מפסוק י (י"העם") ועד פסוק יב (י"ישראל"), בו מושלם השינוי.

בפסוק הראשון, שמהווה מעין פתיחה לפרשה כולה, מופיעות כל הלשונות ביחד – 1) יתרו בכינויו המלא, 2) ה' ואלהים, 3) ישראל ויעמוי:

⁴ 'אלהים' כאן איננו נחשב כשם ה', אלא הוא משמש לצורך הנגדה בין ה' לבין 'כל האלהים', לפי השקפות בני האדם אז. גם הצירוף 'הר האלהים' לעיל (פס' ה) לא נחשב ככינוי של ה' שכן מדובר בשם המקום – 'הר האלהים', ועוד, שזה האופן בו מופיע הר סיני גם בשאר התורה (שמות ג', א; שם ד', כ; שם כ"ד, יג; לבד מיוצא דופן אחד - במדבר י', לג, שם הוא נקרא מסיבות מיוחדות 'הר ה', 'ואכמ"ל).

⁵ ייתכן שהסיבה לכך היא ספרותית, כי המשפט 'ויבחר משה אנשי חיל מכל העם ויתן אתם ראשים על העם', נשמע לא טוב; אומנם, בכל הפסוקים הקודמים נזכר רק "העם", וגם בפס' כא המקביל, בעצת יתרו; ואולי 'ישראל' כאן רומז לאנשים 'חשובים בעם' (כמו 'זקני ישראל' שמתכנסים לאכול עם יתרו בפס' יב). על שיקולים ספרותיים בפרשה ראו מכילתא דרשב"י (אפשטיין מלמד) על פס' טו.

וַיִּשְׁמַע יְתְרוֹ כִּהְיוּ מִדְּבַר מֹשֶׁה אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם" (י"ח, א).⁶

ההבדל התוכני בין שתי המחציות מתבטא גם באוצר המילים השונה שבהן – מילה דומיננטית במחצית הראשונה היא 'מצרים', מה שמתאים היטב לעובדה ששם מתוארת שמיעת יתרו על יציאת מצרים; במחצית השנייה, מילה דומיננטית היא 'דבר', מה שמזכיר את 'עשרת הדברים',⁷ שיקבל משה במעמד הר סיני:

<p>(יד) וַיִּרְא חֲתָן מֹשֶׁה אֵת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מֶה הַדְּבָר¹ הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מִדּוֹעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדָּךָ וְכָל הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן בְּקָרְךָ עַד עֶרֶב: ... (טז) כִּי יִהְיֶה לְהָם דְּבָר² בָּא אֵלַי וְשִׁפְטֵתִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרֹתָיו: (יז) וַיֹּאמֶר חֲתָן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא טוֹב הַדְּבָר³ אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה: (יח) נָבֵל תִּבֶּל גַּם אַתָּה גַּם הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי כִבַּד מִמֶּךָ הַדְּבָר⁴ לֹא תוּכַל עֲשׂוֹהוּ לְבַדָּךָ: (יט) עַתָּה שָׁמַע בְּקִלִּי אִיעֲצָךְ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הִיָּה אַתָּה לָעָם מוֹל הָאֱלֹהִים וְהִבֵּאתָ אֶת הַדְּבָרִים⁵ אֶל הָאֱלֹהִים: ... (כב) וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהִיָּה כָּל הַדְּבָר⁶ הַגָּדֹל וְבִיאוּ אֵלַיךָ וְכָל הַדְּבָר⁷ הַקָּטָן וְשִׁפְטוּ הֵם וְהִקַּל מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ: (כג) אִם אַתָּה הַדְּבָר⁸ הַזֶּה תַעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיִקְלַת עִמָּךְ וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מִקְמוֹ בָּא בְשָׁלוֹם: ... (כו) וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת אֶת הַדְּבָר⁹ הַקָּטָן וְהַגָּדֹל וְשִׁפְטוּ הֵם: (כז) וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת אֶת הַדְּבָר¹⁰ הַקָּטָן וְשִׁפְטוּ הֵם: ⁸</p>	<p>(א) וַיִּשְׁמַע יְתְרוֹ כִּהְיוּ מִדְּבַר מֹשֶׁה אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם¹: ... (ח) וַיִּסְפָּר מֹשֶׁה לְחֲתָנּוֹ אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָרְעֹה וּלְמִצְרָיִם² עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מָצְאתֶם בְּדַרְךְ וַיִּצְלַם ה': (ט) וַיַּחֲדָ יְתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֲצִילוּ מִיַּד מִצְרָיִם³: (י) וַיֹּאמֶר יְתְרוֹ בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הֲצִיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרָיִם⁴ וַיְמַיד פְּרַעְהָ אֲשֶׁר הֲצִיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרָיִם⁵:</p>
--	---

5 פעמים מופיעה המילה 'מצרים' במחציתו הראשונה של הסיפור, מול 10 פעמים אזכור של המילה 'דבר' (מסתבר, כנגד 'עשרת הדברים') במחציתו השנייה.⁹ ומעניין לגלות כי היחס של אחד מול שניים נשמר גם בשאר צמדי המילים שראינו לעיל: יתרו/חותן משה, ה'/אלהים, ישראל/העם.¹⁰

⁶ על הכפילות בפסוק הראשון עמדו גם רב"ע וגם רמב"ן: "אשר עשה אלהים, השם, שהיה נודע בעולם לפני בוא משה שהכל מודים .. כי הוציא ה', השם שנודע למשה כי על האותות יצאו" (אבן-עזרא על י"ח, א); "וטעם אשר עשה אלהים, כי הוציא ה' – הזכיר אלהים, השם שהיה יתרו יודע מלפנים, וכי הוציא ה', בשמו הגדול, שנודע עתה על ידי משה שבו נעשו האותות" (רמב"ן על י"ח, א; ראו גם רבינו בחיי על פס' א, ד"ה כי הוציא ה' את ישראל; ולפרשנות אחרת בעל הטורים, ד"ה את כל אשר עשה).

⁷ ראו: "ויקח יום עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל וימים לא שנתה ויכתב על הלחת את דברי הברית אשר עשית ה' מצרים" (שמות ל"ד, כח; וכן דברים ד', יג; שם י', ד).

⁸ ועוד אזכור בודד במחצית הראשונה (י"ח, יא): "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם", והמילה "עליהם" רומזת כמובן למצרים.

ניתן לספור את הופעות המילה 'דבר' בשלושה אופנים: א) כמספר הופעותיה במחצית השנייה של הפרק (10 פעמים); ב) ניתן להוסיף את האזכור הבודד במחצית הראשונה (ואז נגיע למספר 11); ג) ניתן לספור פעמים את הופעת המילה 'דבר' בצורת רבים – "והבאת אתה את הדברים אל האלהים" (פס' יט, ובכך נגיע למספר 12); בכל מקרה, היחס של 1/2 בין 'מצרים' לבין 'דבר' נשמר, אם לוקחים בחשבון את הרמז למצרים (פס' יא).

⁹ יש לציין, שגם בהקדמה לעשרת הדברים, וכן בעשרת הדברים עצמם, מוזכרת יציאת מצרים: "בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני; ... אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על פני נשרים ואבא אתכם אליי" (י"ט, א, ד); "ואנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים – לא יהיה לך אלהים אחרים על פניי" (כ', ב – ג).
¹⁰ בכל המילים הנרדפות הללו נשמר יחס של 1/2 בין שניהם:

1) שם ה' מופיע בפרק בכללותו 6 פעמים (פס' א, ח^[2], ט, י, יא), ואילו השם אלהים מופיע 12 פעמים (פס' א, ה, יא, יב^[2]), טו, טז, יט^[2], כא, כג).

2) השם 'ישראל' מופיע 6 פעמים (פס' א^[2], ח, ט, יב, כה) לעומת 12 פעמים השם 'העם' (פס' י, יג^[2], יד, טו, יח, כא, כב, כג, כה, כו, ופעם אחת 'עמו' - פס' א).

3) 7 פעמים 'יתרו' (פס' א, ב, ה, ו, ט, י, יב) מול 13 פעמים 'חתן משה' (פס' א, ב, ה, ו, ז, ח, יב^[2], יד, טו, יז, כד, כז).

במחצית הראשונה מופיע השורש 'הצל' ארבע פעמים, בהקשר ליציאת מצרים (פס' ד, ח, ט, ט^[2]); ואילו מילים דומיננטיות במחצית השנייה הן 'שפט' (5 פעמים – י"ח, יג, טז, כב^[2], כו), 'ישב'-'עמד'-'נצב' (י"ח, יג, יד, כג), 'אתה' (פס' יד, יז, יח, יט, כא, כב, כה; ופעם אחת 'אתכם' במחצית הראשונה, בפס' י, ו'הזה' (פס' יד, יח, כ, כג^[2]). שתי המילים האחרונות מתאימות לאופי של המחצית השנייה – ציטוט ישיר של השיחה בין משה לחותנו, ומתאימות גם למעמד הר סיני, שם מודגש שמשה הוא הנביא המתווך בין ישראל לה' – 'ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה, ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות' (כ, טז); וכך בעצת יתרו: "עֲתָה שָׁמַע בְּקִלִּי אֵינְךָ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ, הֲיִה אֵתָה לְעַם מֹלֵךְ אֱלֹהִים, וְהִבַּאת אֵתָה אֶת הַדְּבָרִים אֶל הָאֱלֹהִים" (י"ח, יט) –

'התכתבות' דומה עם מעמד הר סיני נמצאת בשורשים 'עמד' ו'נצב', שמופיעים גם במעמד הר סיני (י"ט, יז; כ', טו, יח); וכמוכן בשורש 'שפט', המתקשר לפרשת משפטים כולה.

יתר על כן, גם במילים זהות, המשותפות לשני הסיפורים, ישנו שוני בשימוש שלהן –

בעוד במחצית הראשונה השורש 'עשה' מתייחס לטובות שעשה ה' עם ישראל (פס' א, ח, ט) – במחצית השנייה הוא מתייחס ללימוד התורה לישראל (פס' יד^[2], יז, יח, כג^[2], כד);

בעוד במחצית הראשונה, ה'דרך' היא הדרך הפיזית שה' הוליך את ישראל בצאתם ממצרים – במחצית השנייה מדובר על הדרך הרוחנית-משפטית שמשה הורה לישראל: "ויספר משה לחתנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצלם ה'"; לעומת: "ויהי ה' אתה את החקים ואת התורת, והודעת להם את הדרך ילכו בה, ואת המעשה אשר יעשו" (י"ח, ח, כ).

כדאי גם להשוות "וישאלו איש לרעהו לשלום" בשיחת משה ויתרו על אודות יציאת מצרים, מול "ושפטתי בין איש ובין רעהו" (י"ח, ז, טז), הקשור למשפטים; וכן, "עֲתָה יַדְעֵתִי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹהִים", לעומת, "והיה כל הדרך הגדל וביאו אליך וכל הדרך הקטן ישפטו הם" (י"ח, יא, כב) – במחצית הראשונה, 'גדול' מתייחס לה', ובמחצית השנייה, לתורתו ולמשפטו.

כיצד ניתן להסביר הבדלים אלה?

דומה שניתן להבין אותם כחלק מתהליך הצטרפותו של יתרו לעם ישראל, שמגיע לשיאו במרכז הפרק, בפסוקים ט-יב. לאחר הקרבת העולות והזבחים, שמבטאים את כניסתו לעם ישראל (לפי חלק מהפרשנים – את גיורו ממש^[1]), השיל מעליו יתרו את השם המדגני 'יתרו'¹² בדומה לשינוי שמותיהם של של אברהם, שרי ויהושע.¹³ אומנם, לא מצינו עניין זה בפרוש בהלכות גרות, אך שינוי השם מופיע בגמרא וברמב"ם כדרך להפריד בין האדם לבין מעשיו הקודמים:

"וואמר רבי יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן: צדקה צעקה שינוי השם ושינוי מעשה .. ויש אומרים אף שינוי מקום" (בבלי ראש השנה טז, ע"ב)

"מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בככי ובתחנונים ועושה צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו, ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים,

¹¹ ראו מקראות יתרו, עמודים 40-41.

¹² השם 'יתר'/'יתרו' מופיע עוד בשני מקומות במקרא בהקשרים ישמעאליים-מדניים – בספור גדעון, שהתרחש על רקע מתקופותיהם של המדינים (שופטים ח', כד, כו): "ויאמר ליתר בכורו קום הרג אותם ולא שלף הפער חרבו כי גרא פי עודפו גערי"; ובשם אביו של עמשא: "ואת עמשא שם אבשלם תחת יואב על הצבא ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי, אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב" (שמואל-ב י"ז, כה); "ויאביגיל קלחה את עמשא ואבי עמשא יתר הישמעאלי" (דברי-הימים-א ב', יז). ואולי ניתן לשער, שדווקא לאחר ההצטרפות לעם ישראל הוא קיבל את השם 'חובב' (במדבר י', כט); כמוכן, אם נפרש ש'חובב' הוא יתרו ולא בנו (ראו מקראות יתרו, עמוד 73 הערה 16).

ואולי, 'העלמה' זו של השם יתרו במחצית השנייה מטרימה את ספר דברים, שם תתואר עצתו של יתרו בדברי משה, בלי לומר עצה זו בשם אומרה (וראו מקראות יתרו, עמודים 42-45, 80-82).

¹³ דמיון קל אולי יש בפגישתו של דוד עם יהונתן, תחילת הרעות הגדולה ביניהם, והרחבת שמו של 'יונתן' ל'הונתן'. בספר שמואל יונתן בן שאול קרוי בעקביות 'יונתן' (בצורה המקוצרת), עד תיאור פגישתו עם דוד (שמואל-א י"ח, א; וראו רד"ק שם, המעיר כך בשם המסורה; וכן בפירושו על שמואל-א י"ג, ב) – משם והלאה הוא קרוי רק 'הונתן' (לבד ממקרה אחד, בו מודגשת נפשו הקרועה בין אביו לבין דוד; שמואל-א י"ט, א).

ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה, וגולה ממקומו, שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח" (רמב"ם הלכות תשובה, פרק ב', ד).

לאחר שיתרו שינה את שמו ונכנס לתוך עם ישראל, ממילא הפרספקטיבה שלו השתנתה – מעתה אין הוא עוד נוכרי המסתכל מבחוץ על העם ששמו 'ישראל', ועל אלהיהם הקרוי הוי"ה, אלא הוא חלק מהם, בשר מבשרם, ועל כן קורא להם 'העם' סתם, וקורא בשם 'אלהים' המוכר לו,¹⁴ אבל בכך מבטא את המשמעות המחודשת של השם הזה באמונת ישראל, ולפיה, הוא האלהים האחד והמיוחד, שאין עוד מלבדו.

לחילופין, ניתן להסביר את השימוש בשם אלהים במחצית השנייה כנובע מן ההקשר המשפטי בו הוא מופיע שם, כמפורש במזמור תהילים (פ"ב, א): "מִזְמוֹר לְאֶסָף אֱלֹהִים נִצָּב בְּעֵדֹת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט", ואת הכינוי 'העם' להסביר באופי השופטים והמשפטים שהם אוניברסאליים מטבעם, ואינם קשורים רק לישראל דווקא, בעוד במחצית הראשונה מדובר בעיקר על התפעלותו הרבה של יתרו מהניסים שעשה ה' לישראל, שמורים על היחסים המיוחדים והאינטימיים בין ישראל לה' אלהיהם – "וַיִּחַד יְתֹרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הֶצִּילוּ מִיַּד מִצְרַיִם; וַיֹּאמֶר יְתֹרוֹ: בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הֶצִּיל אֶתְכֶם... " (י"ח, ט).

---

¹⁴ כך אכן כתב ראב"ע (על י"ח, יב): "וישח יתרו... עלה וזכחים לאלהים. וטעם לאלהים, כי עתה יחל להיות לו השם הנכבד לאלהים".